

ВІДГУК

ОПОНЕНТА

Васильціва Тараса Григоровича
на дисертаційну роботу Капелюшної Тетяни Вікторівни
за темою “Управління безпекою підприємств: теорія та
методологія”,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Динамічність екзогенного оточення, низька прогностичність майбутніх подій змінюють бачення щодо вирішення питань гарантування безпечного функціонування підприємств. Навколо безпекових питань зосереджено увагу на всіх рівнях управління, оскільки вони стосуються як фізичних, так і економічних аспектів функціонування підприємств; викликають інтерес не лише з боку бізнесу, а й міжнародних компаній, організацій, з якими співпрацюють підприємства.

Перегляд та оновлення існуючих концепцій щодо управління безпекою підприємств з урахуванням викликів, перед якими нині постали суб'єкти господарювання, дозволить вирішити питання забезпечення стійкості підприємств до умов невизначеності. Проблема актуальна та набуває особливої ролі через загострення геополітичних конфліктів, нестабільність умов функціонування підприємств та цифровізаційні процеси. Саме тому потребує вирішення питання щодо оновлення існуючих підходів до управління безпекою підприємств, їх удосконалення через невизначені умови, в яких нині перебувають суб'єкти бізнесу.

Тема дисертаційної роботи Капелюшної Т.В., мета якої полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління безпекою підприємств, за сучасних невизначених умов функціонування на часі та є актуальною.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі сформульовано та вирішено комплекс логічно взаємопов'язаних завдань, послідовне досягнення яких дозволило отримати результати, які мають наукову новизну та практичну значущість. Усі результати дослідження є обґрунтованими, доведеними до практичного впровадження, що дає підстави для висновку про наявність предмету публічного захисту основних положень дисертації.

На користь актуальності та наукової цінності питань, які розглянуто та вирішено у дисертації Капелюшної Т.В., свідчить використання результатів дисертаційної роботи під час виконання науково-дослідних тем з державною реєстрацією. Результати, що отримано в роботі використано у межах

науково-дослідних тем Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій: “Кадрові технології в управлінні інформаційною безпекою підприємства” (№ держ. реєстрації 0222U005067), “Інноваційні засади розвитку телекомунікаційних підприємств” (№ держ. реєстрації 0120U100021), “Конкурентна розвідка як складова забезпечення інформаційної безпеки підприємства” (№ держ. реєстрації 01181U00058), “Запобігання і протидія методам соціальної інженерії у забезпеченні інформаційної безпеки підприємства” (№ держ. реєстрації 0123U100743), де особисто авторкою обґрунтовано та змодельовано теоретико-методологічну концепцію управління безпекою, запропоновано врахування засад сталого розвитку при модернізації та відновленні інфраструктури підприємств, що постачають послуги електронних комунікацій.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Отримані в процесі наукового дослідження результати є достовірними й теоретично обґрунтованими. Це підтверджується узагальненням та опрацюванням значної кількості наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, впровадженням наданих рекомендацій у практичну діяльність організацій, апробацією на наукових конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях.

Об’єкт, предмет та мета роботи логічно пов’язані та чітко окреслюють коло питань дослідження. Погляди здобувачки щодо вирішення завдань викладено послідовно, завдяки чому прослідковується логічність викладення матеріалу. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертаційної роботи, зокрема: розробки вітчизняних і зарубіжних науковців щодо управління безпекою підприємств, забезпечення стійкості його функціонування; нормативно-правові акти; матеріали конференцій, семінарів, вебінарів; електронні ресурси; власні емпіричні узагальнення та авторські розробки; статистична, фінансова та нефінансова звітність підприємств, що постачають електронні комунікаційні послуги.

Оцінюючи в цілому викладення матеріалу в роботі, слід відзначити завершеність та структурну цілісність, що дозволило авторці провести комплексне дослідження теоретико-методологічних аспектів щодо управління безпекою підприємств за сучасних невизначених умов. Варто також відмітити, що всі розділи та підрозділи тісно пов’язані, логічно підпорядковані один одному. Визначені положення дозволяють позитивно оцінити науковий рівень, достовірність проведеного дослідження, доцільність теоретичних обґрунтувань та запропонованих до захисту положень.

У роботі авторкою чітко визначено коло наукових і практичних завдань, реалізація яких, дозволила отримати результати, які свідчать про наукову новизну, практичне значення та наявність публічного захисту.

Теоретико-методологічним базисом дисертації слугують положення економічної теорії, менеджменту, теорії фірм, теорії прибутків, еволюційної теорії, інноваційної теорії, теорії нестабільного розвитку (теорія дисипативних структур), теорії інформації, теорії сталого розвитку, загальної теорії систем, теорії ризиків, теорії стійкості систем, теорії структурного функціоналізму. Для вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі застосовувались наступні методи: логічного, історичного та морфологічного аналізу; компаративного аналізу; структурно-функціонального аналізу; аналізу та синтезу; наукової абстракції; методи узагальнення, формалізації, групування, систематизації; економіко-математичний та статистичний методи (ряди динаміки, аналіз даних, прогнозування); матричний метод SPOD, аналіз VUCA, BANI; метод аналогії; метод ентропії; графічний метод.

Ознайомлення зі змістом дисертації Капелюшною Т.В., науковими публікаціями та рефератом дає підстави стверджувати, що представлені положення та результати дисертаційної роботи базуються на ваговому теоретичному та інструментальному підґрунті, є достовірними, доведеними, такими, що пройшли необхідне обговорення серед наукової спільноти та багатосторонньо апробовані.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи.

Аналіз наукових результатів, гіпотез та висновків, отриманих авторкою у дисертаційній роботі, надають підстави стверджувати, що дисертація містить вагомі теоретико-методологічні положення щодо управління безпекою підприємств.

У межах вирішення досліджуваної проблеми авторкою запропоновано рекомендації та пропозиції, які заслуговують на увагу та відзначаються новизною.

Дослідження сутності характеристик поняття “безпека підприємства” надало змогу авторці сформулювати власне розуміння поняття та визначення її як стану стійкого функціонування й потенціальної спроможності його розвитку за умови відсутності небезпек (викликів, ризиків, загроз), а у разі їх появи – захищеності, що гарантує досягнення цільових безпекових результатів діяльності (с. 60), що надало змогу авторці визначити критеріальні параметри вимог до безпеки підприємства (рис. 1.4, с. 61). Представляє науковий інтерес висунута гіпотеза щодо окреслення цільових безпекових орієнтирів підприємства (результатів безпеки) із встановленням кореляції їх із попередньо розмежованими ризиками та загрозами, якими визначатиметься площина управління безпекою підприємства (с. 61).

Значний науковий інтерес представляють цільові безпекові орієнтири: здатність до розвитку; стійкість, конкурентоспроможність; платоспроможність; прибутковість та рентабельність; врахування інтересів стейкхолдерів, які детермінують сутність безпеки та слугують базисом для розробки теоретичного концепту та практичних рекомендацій управління безпекою підприємства, що відрізняє від усталеного концепту управління під призмою суто стійкості підприємства (с. 77; рис. 1.9., с.78).

Привертає увагу зроблений авторкою акцент на функціонуванні підприємств за умов невизначеності та розмежування безпекової площини на безпеко-небезпечну під впливом ризиків, загроз, невизначеності й зниженні резистентності підприємства до їх дії в залежності від середовища функціонування підприємств (визначеності чи невизначеності умов), що на сьогодні особливо актуально (рис. 2.1, с.103).

Заслужують на увагу концептуальні положення управління безпекою підприємств, що полягають у синергетичному поєднанні векторів: об'єкти управління (цільові безпекові орієнтири), джерела небезпек (ризиків, загроз, невизначеності); гармонізація інтересів, за якими сформовано концепт траєкторії площин станів безпеки (с. 186, рис. 3.10).

Доцільно запропоновано одним із важелів управління - інтереси зацікавлених сторін, оскільки гармонізація взаємовідносин між стейкхолдерами та підприємством упереджує від появи ризику втрати економічних вигід. Пропозиція визначення рівня узгодженості екзо- та ендointересів стейкхолдерів із цілями безпеки сприятиме прийняттю виважених рішень задля досягнення безпечного функціонування підприємства, що сприяє ефективному функціонуванню підприємства, забезпеченню його стійкості (с. 201-202).

Вагомою для забезпечення безпеки є розроблена авторкою теоретично-методологічна компонентна площина управління безпекою підприємства, що ґрунтується на синтезі наукових теорій та підходів, окрім того багатоаспектна, взаємопов'язана, структурована та чітко вибудована по відношенню до цілей управління безпекою підприємства, що посилює її науково-практичну значущість (с. 213, рис. 3.19). А також удосконалена методологія управління безпекою підприємства, що окреслюються: цільовими безпековими орієнтирами; ризиками, загрозами, невизначеностями та гармонізацією інтересів стейкхолдерів, націлена на забезпечення результатів безпеки, досягнення яких у роботі запропоновано визначати за метриками безпеки для визначення станів безпеки-небезпеки (с. 215, рис. 3.20). Зонально розмежовано ризики та загрози за відхилень параметрів від нормативних значень з фіксацією репелерної точки та переходом у діапазон загрози у біфуркаційній точці, що дозволяє враховувати варіативність безпекової площини підприємства.

Вартує уваги запропонована у роботі диференціація безпекової площини управління підприємством за рівнями безпеки та небезпеки, останні розширено станами: передкризовий стан, кризовий стан, критичний стан, зважаючи на діапазон перебування підприємства під дією ризиків та загроз (с. 281).

Представляє науковий інтерес побудована модель управління безпекою підприємств-постачальників електронних комунікаційних послуг з визначенням безпекових відхилень у безпечно-небезпечній площині за репелер та біфуркаційними точками й виборі відповідного підходу до управління безпекою підприємства для досягнення цільових показників

діяльності, яку апробовано на підприємствах, що постачають послуги електронних комунікацій (с. 286).

Доречно запропоновано науково-методичний підхід до оцінки викликів за невизначених умов функціонування підприємств, який ґрунтується на матричному аналізі сильних сторін, проблем, можливостей, невизначеностей (SPOD) та синтезі VUCA, BANI-аналізу з метою виявлення викликів підприємства, що дозволяє визначати їх вплив, аналізувати оточення за сьогочасних умов функціонування та високої ентропії (с. 328-331).

Актуальними є побудовані вірогідні сценарії розвитку підприємств сфери електронних комунікацій (стабілізація конфлікту та поступове відновлення; ескалація та тривалі невизначеності; часткове врегулювання зі збереженням незначної невизначеності; позитивне розв'язання конфлікту, відбудова, інтенсивне відновлення) та практична апробованість запропонованої науково-параметричної діагностики безпеки підприємства з урахуванням ентропії (рис. 5.5, с. 327).

У розв'язанні проблеми управління в умовах невизначеності значаться запропоновані стратегічні напрями подолання викликів для забезпечення цільових безпекових орієнтирів підприємств-постачальників електронних комунікаційних мереж та послуг в умовах важкопрогнозованості майбутніх подій за вибудованими сценаріями розвитку підприємств відповідно до можливого розгортання подій в країні (рис. 5.18, с. 344).

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеного авторкою дослідження, є достатньо повними та обґрунтованими, відзначаються високим ступенем наукової аргументації.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження.

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що у своїй єдності мають вдосконалити управління безпекою підприємств за невизначених умов функціонування.

Отримані науково-методичні результати дисертаційної роботи використані у практичній діяльності суб'єктів господарювання, що підтверджено впровадженнями: в роботі Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (довідка № 06-4065/103 від 12.06.2024 р., довідка № 06-4169/103 від 17.06.2024 р.), основні науково-практичні розробки впроваджено в діяльність таких підприємств, як: ТОВ "ПРОКОМ" (довідка № 3345 від 05.06.2024 р.); ДП "Ес Енд ТІ Україна" (акт від 28.05.2024 р.); ТОВ "НВО "Інформаційні технології" (довідка № 259-24 від 15.05.2024 р.); ТОВ "Євростратос" (акт від 27.05.2024 р.); ТОВ "АМ "АРТ-ПРОЄКТ" (довідка № 57 від 18.05.2024 р.); ТОВ "ІТ Спеціаліст" (довідка № 965 від 28.05.2024 р.); в освітньому процесі Державного

університету інформаційно-комунікаційних технологій під час викладання дисциплін: “Економічна безпека діяльності підприємства”, “Управління інформаційною безпекою банків”, “Організація проведення наукових досліджень”, написання курсових та кваліфікаційних робіт (акт від 07.06.2024 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації у опублікованих працях.

Кількість та обсяг публікацій за темою дисертації у наукових фахових виданнях відповідає вимогам до опублікування результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук, встановлених МОН України. Публікації Капелюшної Т.В. розкривають зміст роботи, є підтвердженням апробації наукової новизни та результатів дисертаційного дослідження, що виносяться на захист.

За результатами дослідження опубліковано 67 наукових праць загальним обсягом 24,8 друк. арк. (з них 13,8 друк. арк. належить особисто авторці), а саме: дві колективні монографії обсягом 1,05 друк. арк. (з них 0,81 друк. арк. авторські), п'ять статей у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection (одна) та Scopus (чотири), три статті у періодичних виданнях ЄС, двадцять одна стаття у наукових фахових виданнях України категорії “Б”, чотири статті в інших наукових періодичних виданнях обсягом 19,45 друк. арк. (з них 9,26 друк. арк. авторські), 32 публікації тез доповідей за матеріалами міжнародних наукових і науково-практичних конференцій обсягом 4,3 друк. арк. (з них 3,73 друк. арк. авторські).

Опубліковані праці є взаємодоповнюючими, змістовно відображають розв'язання взаємопов'язаних завдань дослідження. Всі теоретичні положення, які мають відповідний ступінь новизни та виносяться на захист, представлено у публікаціях.

Внесок авторки в кожну із робіт у співавторстві детально розкритий у рефераті (с. 30-38), що підтверджує самостійність проведеного дослідження та отримання результатів.

6. Ідентичність змісту реферату і основних положень дисертації.

Реферат дисертації розкриває основні її положення, ідеї та висновки є ідентичними дисертації за структурою та змістом.

Дисертаційна робота виконана з дотриманням правил і норм академічної доброчесності (відсутній академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації не виявлено). У наданій роботі, на здобуття ступеня доктора наук Капелюшною Т.В. не використано положення та результати її кандидатської дисертації. Мета, об'єкт та предмет дослідження відповідають темі дисертаційної роботи. Всі поставлені завдання вирішено, мету досягнуто. Дисертацію викладено ідентичним авторським науковим, змістовним стилем. За обсягом і структурою вона відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій. Дисертація складається зі вступу,

п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (418 найменувань) та додатків.

Структура і зміст реферату відповідають вимогам нормативних документів, зокрема Вимогам до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій, розроблених на підставі ДСТУ 3008-95 “Документи. Звіти у сфері науки і техніки”, Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р., а також Вимог до оформлення реферату дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій (Наказ № 005асп. від 16.06.2022р.).

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зміст дисертаційної роботи виконаний у логічному зв'язку та послідовності, повністю відповідає означеній темі. Актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів і висновки, її практичне значення є доведеними і не викликають сумніву.

Обсяг, структура і стилістичне оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій. Основний текст поданої до захисту дисертаційної роботи представлено на 356 сторінках.

Тема дисертації Капелюшної Т.В. “Управління безпекою підприємств: теорія та методологія” та її зміст відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.861.03 закладу вищої освіти Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій.

Основні наукові результати дослідження у повному обсязі опубліковані у монографіях, статтях у наукових фахових виданнях України та інших країн, у т. ч. країн ЄС, Web of Science, Scopus, відображають особистий внесок здобувачки у розв'язання вищезазначеної науково-прикладної проблеми. Матеріали дисертації пройшли апробацію на міжнародних наукових конференціях.

Захищені результати кандидатської дисертації Капелюшної Т.В. “Механізм управління сталим розвитком промислових підприємств та підприємств сфери послуг” за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) не включені у дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи результати дослідження та відзначаючи його цілісність і логічність викладення, а також достатній рівень обґрунтованості теоретичних, методологічних та прикладних положень дисертації, доцільно звернути увагу на низку зауважень, деякі дискусійні положення, певні недоліки, а саме:

1. На с. 61 дисертації подано рис. 1.4. Критеріальні параметри вимог безпеки підприємства. Однак, склад вказаних критеріїв дещо дискусійний. До

прикладу, цілями безпеки визначено лише прибутковість і рентабельність; викликає питання доцільність включення критерію «захист інтересів споживачів»; платоспроможність у певній мірі дублює стійкість підприємства. При тому, не всі зі вказаних критеріїв враховані при формуванні на с. 60 авторського визначення поняття «безпека підприємства» (як стану стійкого функціонування й потенціальної спроможності розвитку за умови відсутності небезпек (викликів, ризиків, загроз), а у разі їх появи – захищеності, що гарантує досягнення цільових безпекових результатів діяльності підприємства).

2. На рис. 1.9 наводиться концепт цільових безпекових орієнтирів підприємства. Однак, наведені ризики і загрози потребують конкретизації та глибшої диференціації між собою. Окрім того, прибутковість та рентабельність, беззаперечно, одні з провідних критеріїв, проте виникає питання не включення таких пов'язаних аспектів, як капіталізація, фінансова стійкість, ділова активність підприємства.

3. На рис. 1.13 (с. 94 дослідження) наводиться авторське бачення розширеного складу складових безпеки підприємства з урахуванням посилення ролі електронних послуг. Виникають питання: доцільності виведення в окремий ранг складової «енергетична» (за наявності виробничої компоненти); переведення усталеної інтелектуально-кадрової складової у складову «інтелектуальний капітал»; об'єднання інноваційної та інформаційної компонент.

4. У дослідженні велика увага приділена подальшому розвитку теоретико-методичних і прикладних засад ризик-менеджменту в системі забезпечення безпеки підприємства. На с. 120 (рис. 2.4) наведено авторську розлогу класифікацію ризиків і загроз безпеці підприємства. Разом із тим, слабким місцем такого штибу розробок є обмежений прикладний характер, зокрема в частині використання під час ідентифікації конкретних викликів для суб'єкта господарювання. Вище прикладне значення мала б розробка з конкретизацією окремо загроз, окремо ризиків безпеці безпосередньо підприємств-постачальників електронних комунікаційних послуг та за всіма з визначених авторкою складовими безпеки.

5. На рис. 3.2 (с. 154) представлено науково-онтологічний базис методології управління безпекою підприємства. При тому, не зрозумілими видаються зв'язки (управлінські, причинно-наслідкові, алгоритмічні тощо) між ризиками/загрозами, чинниками і складовими та безпекою як результатом. Можливо усунути цю прогалину дозволила б конкретизація названих елементів.

6. На с. 278-280 дисертації наведено результати обчислення інтегральних індексів безпеки досліджуваних підприємств. Позаяк, ці індекси формують здебільшого фінансові коефіцієнти, показники фондівіддачі та ефективності інтелектуального капіталу. Відтак, слід було надати більше аргументації щодо обрання саме такого складу індикаторів безпеки.

науковому стилі, вдало доповнені таблицями та ілюстраціями. Дисертація є завершеною науковою працею з важливої науково-прикладної проблеми. Дисертаційна робота виконана на належному науково-методичному рівні зі дотриманням правил академічної доброчесності, оформлена з дотриманням усіх встановлених вимог. Реферат і публікації авторки адекватно розкривають зміст проведеного дослідження та його основні положення.

Викладене дає підстави дійти висновку, що дисертаційна робота “Управління безпекою підприємств: теорія та методологія” за змістом, обсягом, методами дослідження, науковою новизною та практичною значущістю повністю відповідає вимогам МОН України, оформлена згідно встановлених Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 № 759) та пп. 7 і 9 “Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 року щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, а її авторка – Капелюшна Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу проблем
соціально-гуманітарного розвитку регіонів
ДУ “Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України”

 Тарас ВАСИЛЬЦІВ

Підпис д.е.н., проф. Васильціва Т.Г. завіряю

заступник директора ДУ «Інститут регіональних досліджень

імені М.І. Долишнього НАН України» Богдан-Лев ТКАЧУК

